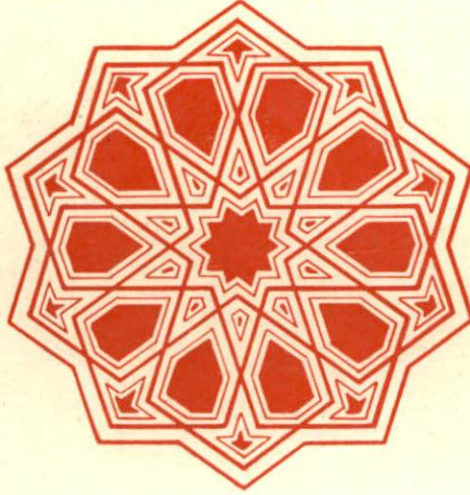

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
YILDA BİR ÇIKARILIR

1961

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ—ANKARA

1 9 6 2

Şihri Tolon Bağış

Yıl : 1961

Cilt : IX

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
YILDA BİR ÇIKARILIR

1961

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ—ANKARA

1 9 6 2

İ Ç İ N D E K İ L E R

	<u>Sayfa</u> <u>No.</u>
Dr. Hüseyin ATAY - Dr. Yaşar KUTLUAY	: <i>Kur'an'ın Birinci Cüz'ünün Çevirisi</i> 1
Osman KESKİOĞLU	: <i>İslâm'da Tasvir ve Minyatürler</i> 11
Prof. Dr. Kâmiran BİRAND	: <i>İnsanlığın Sırrı</i> 25
Dr. İsmail CERRAHOĞLU	: <i>Tefsir ve Hadis Kitabetine Karşı Peygamber ve Sahabe'nin Durumu</i> 39
Dr. Talât KOÇYİĞİT	: <i>İslâm Hadisinde İsnad ve Hadis Ravilerinin Cerhi</i> 47
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>Gazalî'nin Bazı Eserlerinin Türkçeye Tercümeleri</i> 59
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>Les Traductions En Turc de Certains Livres d'Al-Gazali</i> 70
Dr. Bahriye ÜÇOK	: <i>Kırman'da Müslüman Kutluk Devleti'nde İki Kadın Hükümdar</i> 81
Doçent Dr. Cavit SUNAR	: <i>Evrincilik ve Bergson</i> 99
Doç. Dr. Hüseyin YURDAYDIN	: <i>Türkiye'nin Dinî Tarihine Umum Bir Bakış</i> .. 109
Dr. İbrahim Ağâh ÇUBUKÇU	: <i>Gazzalî ve Siyaset</i> 121
Neda ARMANER	: <i>Hadislere Göre Kadının Sosyal Durumuna Umumî Bir Bakış</i> 131
Prof. Dr. Neşet ÇAĞATAY	: <i>The Outline of Islamism And Turkish Reformations</i> 141
Prof. Dr. Neşet ÇAĞATAY	: <i>Les Grandes Lignes De L'Islamisme et Des Réformes Turques</i> 147
Dr. Hikmet TANYU	: <i>Ankara'da Adakla İlgili Sözler ve Adaklar</i> .. 153
İsmail ÜNAL	: <i>Çin Porselenlerine Ait Kaynaklar</i> 189
Prof. Etienne GILSON	: <i>Şark Filozofları, Çeviren: Dr. İbrahim Ağâh Çubukçu</i> 197
Dr. Ali Abdu'l-Wahid WAFİ	: <i>İslâmiyete Göre Kölelik, Çeviren: Kemal Işık</i> 207
Prof. Hamidullah Muhammed	: <i>El-İlâf veya İslâmdan Önce Mekke'nin İktisadi-Diplomatik Münasebetleri, Çeviren: İsmail Cerrahoğlu</i> 213
 <i>Kitap Tahlilleri</i>	
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>La Société Industrielle et la Guerre, Plon 1959-Raymond Aron</i> 223
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>Lucien Goldmann, Recherches Dialectiques, NRF, 1959, édit. Gallimard</i> 224
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>Robert King Merton, Eléments de Méthode Sociologique, Trad. de l'Américain par H. Mendros, édit, plon 1953</i> 225
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>Ord. Profesör Mükrimin Halil Yinanç</i> 227

"Mâna bünyeleri" kavramını ele alarak, hiçbir polemige girmeksizin, bu problemi kendi içinde tahlil ve tenkid etmeyi deniyor. Vaktiye da Goldmann'ı emsalinden ayıran en mühim vasıf budur. Başka eserlerinde olduğu gibi burada da yazarın ele aldığı konulara hiç değilsen görünüşte objektiflikle yaklaştığı ve iç bünyelerini tahlil etmek suretiyle onları hırpaladığını söylemek lâzım gelir.

Yazar eserini ithaf ettiği Jean Piaget'in psikolojisine de bir fasıl ayırmıştır. Tanınmış İsviçreli ilim adamının süje veya obje'nin üstünlüğü, ikisinin bütünlüğü esaslarına göre biyoloji, zekâ psikolojisi, tarihî ve içtimaî ilimler, bilgi nazariyesi (épistémologie) problemlerini sınıflama denemesini sırf kendi felsefesi, maddeci diyalektik bakımından ve ona ircaa çalışarak, tahlil ediyor. Ona göre Piaget bu felsefeye araştırmaya zengin deliller vermektedir. Fakat Goldmann'ın Piaget hakkındaki tefsiri fazla sübjektif ve indî görünüyor. Çünkü aynı araştırma başka felsefeler tarafından da delil diye kullanılabilir. Nitekim süje obje bütünlüğü hakkındaki görüş asla maddeci olmayan birçok filozof tarafından, Schopenhauer'den beri birçok kereler kullanılmıştır.

Goldmann eserinin ikinci kısmını konkre bir takım konular üzerindeki tahlillerine ayırmıştır. Burada Pascal ve Racine'in bu açıdan incelendiğini, Pascal'ın meşhur "zar atma" veya "bahsa girişme" delilinin incelendiğini ve tahlil edildiğini görüyoruz. Son kısım kroniklere ayrılmıştır. Yazar burada önce kendi fikirdaşı macar Marxiste'yi Georg Lukacs'dan bahsediyor. Bu yorulmaz okuyucunun idealist felsefe ve sosyolojiyi didik didik edercesine tahlilleri ve tenkitlerine dokunuyor. Fakat hemen işaret edelim ki G. Lukacs eski maddecilerden farklı bir dil kullanmakla beraber, "öküzün altında buzağı aramak"dan kurtulmamış ve her yerde aynı nakaratla filozoflara, sosyologlara, hattâ müsbet ilim mensuplarına belirli ideolojilerin propagandacısı damgasını vurmaktan çekinmemiştir. Lukacs'ın sonradan ve sonraki eserlerinde bu ağızdan vazgeçtiği; gittikçe daha objektif olduğu, bu yüzden de kendi "cephe"sinin mensupları tarafından itham edildiğini hatırlatmalıyız.

Goldmann, ifadesindeki inceliğe rağmen seleflerinin taktiğinden kurtulmuş değildir. Wallon, Revel gibi yazarları incelerken onları "sol" cepheye mal etmeye çalışması, tam tersine, bir kısım düşünürler için de "sağ" cepheyi münasip görmesi bunun başlıca alâmetleridir. Bu denemelerden birisinde yazar "Marxçı bir sosyoloji var mıdır?" diye soruyor. Problem onca Maximilien Rubel tarafından şu şekilde konmuştur: Marx'ın eserinde objektif bir sosyoloji ile inkılâpçı bir Etik ikiliği görünmektedir. Bu ikiliği nasıl halletmeli? Goldmann'a göre Etik ve Sosyoloji Marx'ın eserinde iki muhtar ve tamamlayıcı unsurdur.

Onlar iradî olmayarak birbirine karıştırılmıştır. Marx bu iki tamamlayıcı unsuru izah edilemez sebeplerden dolayı şuurlu ve iradî bir surette karıştırmıştır. Fakat aslında Rubel'in fikrini teyid etmekten başka bir şey yapmayan Goldmann burada vazih bir şey söylemiş olmuyor. Hatta, bu iki unsurun (yani değer hükmü ile gerçek hükmünün) birbirine karıştırılmasından dolayı, asıl sosyoloji adına içinden çıkılmaz bir buhran doğurmuş ve kendi fikrini temelinden sarsmış oluyor.

Robert King Merton, *Eléments de Méthode Sociologique, trad. de l'américain par H. Mendras, édit. Plon, 1953.*

Sosyolojide metod, hemen Auguste Comte'dan beri birçokları tarafından ele alınmıştı. Le Play'nin La Réforme Sociale adlı eseri kendi sistemine göre metodun esaslarını tesbit etmekte idi. Stuart Mill gibi umumi metodolojide derinleşmiş filozoflarda sosyal ilimlerde metod sorusu özel bir yer almaktadır. Fakat ömrünü araştırmaya hasretmiş bir sosyoloğun metod hakkındaki düşünceleri nazarî çalışmalardan metodun esaslarını çıkarmak isteyenlerin düşünceleri arasında, ikinciler lehine olmak üzere, büyük fark olacağı meydandadır. Ne yazık ki sosyolojide metod üzerinde düşünen ve yazarların çoğu bu ikinci gruba mensupturlar. Bizzat sosyolojiye hücum eden Dilthey'ı da bunlar arasında saymak yanlış olmaz. E. Durkheim gibi hayatını sistemli çalışmayla birçok yönlerinden derinleşmeye hasretmiş bir sosyoloğun aynı zamanda sosyoloji metodunun kaidelerini tesbit etmesi nadir misallerdendir. Vakiya tecrübî veya tarihî araştırmacılar da çoğu bu tarzda kaideleri tesbite imkân bulamadıkları gibi, metod üzerinde spekülâtif düşünenlerden çoğu da bizzat tecrübî araştırma fırsatı bulamamışlardır. King Merton'un bu yeni eseri iki ayrı alanı birleştirmeye çalışan başarılı denemelerden biridir. Nitekim kendisiyle hemen aynı yıllarda çalışmış olan Greenwood'un Experimental Sociologys'i de böyle bir değer taşımaktadır. Şu farkla ki King Merton çeşitli yönlerden gelişmekte olan sosyolojik araştırmalarda metodun geçirdiği sarsıntıları, en başarılı sayılan akımlarda dahi iyi kötü olan cihetleri belirtmeden geri kalmıyor. Onun bariz vasfı asrın ilk çeyreğinden beri gittikçe azalmakta olan felsefî veya umumileşmiş diyebileceğimize geniş sosyoloji inşalarının küretin, nefis güveninin yersizliğini, bu küretli teşebbüslerin tecrübe tarafından nasıl sarsıldığını göstermesi olmuştur.

King Merton'un şüpheciligi asla sosyolojinin inkârına veya sınırlarının fazla daralmasına varmış değildir. Tam tersine, bu metodik şüphe daima tecrübeyle kontrol edilen ve türlü yönlerde onunla birlikte gelişen faraziyelerden derece derece s-

temleşmeye doğru çıkmayı temin etmektedir. Geçen asırdakilerle (meselâ Comte ve Spencer'le) kıyas edilince çok sınırlı ve ölçülü olan Durkheim'in metodolojisi dahi bu yeni inceleme yanında doğmatik görünmektedir. Bundan dolayı Fransız rasyonalizminin düşünce tarzına alışmış kafalar için bu tarzda bir metod incelemesi ilk bakışta şaşırtıcı hatta bulanık görünmektedir.

Merton birinci fasılda sosyolojik nazariyenin empirik araştırmaya getirdiği şeyleri tenkid ediyor: burada umumi fikirleri, kavramların tahlilini, tecrübeden sonra yapılan tefsirleri, empirik umuleştirmeleri, en sonra sosyolojik nazariyenin

kuruluşunu, ikinci fasılda empirik araştırmanın sosyolojik nazariyeye getirdiklerini anlatıyor. Üçüncü fasıl sosyolojide fonctionnel tahlile aittir. Zamanımızda İngiliz ve Amerikan sosyologlarından bir çoğunun kullandıkları bu metodun başarılı ve sakat cihetlerini inceliyor. Dördüncü fasıl sosyolojide yaratıcı "kehanet" (Prédiction)e ayrılmıştır. Merton bu vesile ile kolektif inançların nasıl vaka halinde gerçekleştikleri ve harekete geçtiklerine ait verdiği misallerle içtimaî fonctionlarla dysfunction'lar arasındaki farkı, fonctionnel olmayan içtimaî vakaların tahlilini yapıyor.

HİLMİ ZİYA ÜLKEN